

Eveleme, geveleme

rkadaşımın çok eski bir dosyası vardır, herkes için orijinal ve en saf tâbirler bulur, bunları bazan kendi hesabına, bazan de «Filân şöyle dedi» diye anlatır. Bu olaylara konu olan'ar da dahil, aralarında bunların hoş olanlarını konuşur gülüşürler. Geçenlerde bir muharrirden «Onun için filân adam, yazıları hep eveleme, geveleme diyor» diye bahsederken, bugünün bilhassa bazı siyasi yazarları arasındaki münakaşaların havasını canlandırdı. Son günlerde siyasi yazıcılar birbirlerinin başına bir kılıç tevcih etmiş, ahrete geçit vermeden insanın imanını deneyen Sorgu Meleği gibi, «Fikrini açık söyle, siyasi Amentü'nü eveleyip, geveleme» diye haykırıyolar.

Gerçi siyaset alanında tartışma ve çekişmelerin alevlendiği zaman her yerde böyle bir hava eser. Yakın ve uzak gelecekte bir seçim ihtimali hasıl olur olmaz, gerek iktidar, gerek iktidara namazet parti birbiri sözlerini ince bir elekten geçirir, sıkı bir mantık ölçüsüne vururlar. Hattâ, birbirlerinin geçmiş günlerde, halkın hoşuna gitmiyecek hareketleri varsa, onları da teker eder dururlar. Yani, siyasette birbirlerine muhalif fikir ve kanaat taşıyanlar, birbirlerinin «eveleme, geveleme» yapıp yapmadığını gözlerler.

Fakat sanat ve fikir eserlerinin mutlak ideolojik veyahut rejimin havasına uyması şart olmıyan her hangi bir memlekette, küçük büyük her hangi bir edebi eseri veya iktisadi etüdü, «eveliyor, geveliyor» diye tenkid etmezler. Bilhassa edebiyatta ve sanatte hürriyetin âzamîsi lâzım olduğu için bu nevi tenkidin hiç yeri yoktur. Çünkü hayat - realitesi o kadar sarîh değildir ve hiç bir zaman tek cepheli olamaz. Hususî münasebetlerinde dürüst ve açık sözlü olan bir sanatkârda, hayat-realitesinin bazan paradoksla dolu, ve biraz da dumanlı olan tarafını olduğu gibi ve gücünün yettiği derecede eserine aksettirmek mecburiyetindedir. Şunu söylemek lâzım gelir ki, sanatın bin bir yüzü arasında fikir tarafı da mevcuttur, bunu tamamen ihmal etmek sanatı mutlak dejenerer eder, tiyatro orta oyunu, şiir, halk türküleri derecesinden ileri gidemez. Fakat bir tek fikre, o da muharririn kendi inandığı sabit bir fikre saplanan, hayat - realitesi onunla âyarlanan eserinin ömrü kısa olur. Ne kadar kuvvetli olursa olsun ideolojik çerçeve içinde yazılan kitap nadiren bütün zaman için gerek millet - içi, gerek millet - dışı bir sanat eseri olarak mevkiini muhafaza edebilmiştir. Gerçi, Eflâtun'un Devlet'i gibi bazı şaheserler dünya durdukça duracaklardır, fakat bunlar birer istisnadır. Fakat büyük sanat eserini, sırf muharririn kendi fikir zaviyesinden gördüğü veya dar bir ideolojiye hapsedtikleri arasında bulmak çok müşküldür. Hülâsa, hayatta olduğu gibi edebî eserde de birbirini tutmayan karakter hususiyetleri ve vakalar bulunur. Siyasi ve diğer günlük meselelerde sarâhat olmaz da, muharrir «Öyle de olur, böyle de olur» diye fikrini sakız gibi çiğnerse ya kafasının aydınlık olmamasından veyahut da muhittin şartlarına aykırı birşey söylemekten korktuğu, ortaya fikir tursusu attığı kanaatini verir.

Sanat ve edebiyatta mesele bambaşkadır. Meselâ: Shakspeare'in Coriolanus piyesini ele alalım. Eser Patrician'lar (aristokratlar) ile Plebian'lar (halk) arasındaki mücadelenin Romada doğurduğu siyasi bir faciadır. Bu eser yazıldığı günden beri münnekkidler, Shakspeare'i demokrasî taraftarı ve aleyhtarı diye tavsif eden iki kısma ayrılmışlardır. Piyesi okuduğunuz veya seyrettiğiniz zaman, iki tarafa da hak verdirecek bir çok pasaja tesadüf edersiniz. Fakat objektif bir kafa için bu piyes hiç bir tarafı ne idealize eder, ne de kasden kötülüklerini teşhir eder. Halbuki bunu yine Şehir tiyatromuz oynayınca, seyirciler arasında «Bu Shakspeare de ama eveleyip geveliyor» diyecekler bulunacağına hemen hemen emim.

Bizden bir misal alacağım: Nazım Hikmet kendi neslinin en büyük şairidir, kanaatimce, dâhî derecesine en yakın olandır. Fakat bu kudret onda tek fikirli olmasından, ve bazılarınının iştirâk etmediği ideolojisinden

değildir; o, ideolojisine rağmen inkışaf etmiştir, ve olgunlaştıkça, ideoloji çerçevesinden eserlerini çıkardıkça daha bariz bir şekilde göze çarpar olmuştur. Meselâ yeniliğin makineleşmek tarafını, leh ve aleyhte olanlar tarafından uzun uzun tarifini o şu bir kaç mısrala en iyi ifade etmiştir:

«Ve ben ancak bahtiyar olacağım,
Karnıma türbin oturtup,
Kuyruğuma çifte uskur
takdığım gün...»

Bu mısraların Ruh ve Maske fantezi piyesinde yeniliği tek cepheden gören örneklere tesirin Tan'ın edebî münnekkidi beğenmiş, fantezi muharririne nazik bir ifade ile eveleyip gevelediğini ima ediyor. Züppeliğe kaçan yenilik tarafının hiciv edilmesine pek itiraz etmiyor amma, nihayetinde, «Yenilik nedir, ve ne olmalıdır?» mealinde muharrire bir hitabı var. Tabiidir ki, yeni örnek, ne Maske ve Ruh'daki Akşehir valisinin karısı, ne de Zeyno'nun oğlundaki biraz karikatürize edilen «Mesture hanım»dır. Acaba bu gençliğe özenen, her devirde tesadüf edilen yaşlı hatunlar yenilik örneği olabilirler mi? Yoksa, onların birbirine benzenen kızları mı daha muvafık yenilik nümuneleridir? Birincileri her halde birer moda düşkününden başka birşey değildirler, ikincileri yeni denilen örneğe daha yaklaşırlar; çünkü muhitlerinin mahsulüdürler, özentü ve suni değildirler. Fakat yeni insan örneğini tamamen tesbit etmek hayatın bir aynası olan sanatta belki de mümkün değildir. Çünkü hakikî yeni, bir moda, tek cepheli bir fikir mankeni değildir. Yakın müşahedelere dayanarak söylüyorum. On sekiz ile yirmi beş arasında olması lâzım gelen yeni tip erkek ve kızların bazı müşterek vasıfları vardır, fakat onları tip halinden çıkarıp yaşayan birer karakter haline koymağa çalıştığınız gün hepsinin kendi başına bir çok başka başka şahsiyetler olduğunu görürsünüz. Hattâ her hangisi, her an ve her muhit şartı içinde başka başka cepheler gösterirler.

İşte bundan dolayı, bir münnekkit her hangi bir eserdeki yeniyi beğenmiyebilir, şu veya bu türlü şekline alıştığı için eserdeki yeni taslağını hayata uygun bulmıyabilir. Fakat, «yeni ne olmalıdır?» bahsine gelince bunu hiç bir sanatkâra ismarlıyamaz. Bilhassa piyes ve romanlardaki insanların tipten fazla karakter olması, yaşayan insan olması lâzımdır. Piyes ve roman haricindeki insanlar hattâ sanatkârlar için de böyledir. Meselâ «göbeği türbinli, kuyruğu çifte uskurlu» diye yeniyi şaheser bir tâbirle ifade eden Nâzım Hikmet'in kendisi de, ne kadar realist olursa olsun, içinde sonsuz hülyalar ve emeller beslediği için, yeni insanı bazan hiç de makineye uymıyan şekilde ifade eder. Meselâ,

«Yaşamak ne güzel şey
Taranta Babu,
Yaşamak ne güzel şey,
Anlıyarak bir usta kitab gibi,
Bir moda şarkısı gibi duyup,
Bir çocuk gibi şaşarak...»

derken yeni insanlara da tıpkı eskisi gibi, hattâ gelecekteki insan gibi uskura, türbine, hülâsa makineye sığmayan bir tarafı olduğunu söylemiyor mu? Acaba ona «a Nâzım, ne eveleyip, geveliyorsun, yeni insan ya makinedir, ya değildir» diyebilirmiyiz?

Aynı misali, Edebiyatı Ceditinin en büyük şairi olan Tefik Fikrete de tatbik edebiliriz. Tarık Kadim adlı şiirini okuyanlar onun insan üstü hiç bir kuvvete inanmadığını iddia edebilirler. Fakat, «bir kudreti külliye var, ulvî ve münezzeh, kutlî ve muallâ, ona vicdanla inandım...» sözlerini okuyanlar Fikretin de yaratıcı bir kudrete, kâinata hâkim olan bir Hayr'a iman ettiğini anırlar.

Bilhassa Halûkun Amentü'sünde 18 ve 19 uncu asrın bir çok inançlarını birleştiren kendi fikir âleminde bir çok zıt unsurları bir araya toplamış olan Tefik Fikret, sanatkârları siyasi yazarlar gibi görmek isteyen okuyucu için eveliyen ve geveliyen bir adamdır. Hülâsa, büyük ve küçük hayat veya fikir realitesini şiir, piyes veya her hangi sanat sahâsına aksettirebilen her sanatkâr eveler ve geveler.

Halide Edib - ADIVAR

